

8. Kutlimuratov A. R. Raqamli ta’lim muhitida pedagogik yondashuvlar: muammo va yechimlar // Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2025. – B. 38–52 (maqolada raqamli muhit va pedagogik metodlar tahlil qilindi).

9. Sidikova S. S. Raqamli texnologiyalar orqali til o‘rgatishning asosiy prinsiplari va metodologiyasi // International Journal of Science and Technology, 2025; 2(3): 232–239 (raqamli vositalarning individual yondashuv va interaktiv metodlarga ta’siri tahlil etildi).

10. Umarova I. O‘zbekistonda til ta’limida innovatsiyalar: sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar yondashuvi // Maktabgacha va Maktab ta’limi jurnali, 2025. – B. 15–29 (o‘zbek ta’lim kontekstida intellektual texnologiyalar integratsiyasi yoritiladi).

11. Ismoilova D. I. Sun’iy intellekt asosida raqamli ta’lim muhitida talabalar o‘quv faoliyatini monitoring qilish tizimi // Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 2025; 56(2): 61–64 (raqamli tizimlarda monitoring va baholash).

12. Abduvaliyeva T. A. Ta’lim tizimiga intellektual texnologiyalarni tadbiq etish bo‘yicha tajribalar // Tadqiqotlar jurnali, 2025. – B. 45–57 (intellektual texnologiyalarni joriy etish tajribasi).

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA KO‘PLIK KATEGORIYASI

Yusupova Nargiza Abduvohidovna

Namangan Davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yonalishi (ingliz tili)

Ilmiy rahbar: Odilboyeva Umida

Annotatsiya. Maqolada o‘zbek va ingliz tillarida ko‘plik kategoriyasining grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘zbek tilida ko‘plik asosan “-lar / -ler”, ingliz tilida esa “-s / -es” va notekis shakllar orqali ifodalanadi. Shuningdek, sonlar va miqdor bildiruvchi so‘zlar yordamida ko‘plik ma’nosi mustahkamlanishi ko‘rib chiqiladi. Maqola ko‘plik kategoriyasining o‘xshash va farqli jihatlarini ochib beradi hamda tilshunoslik va chet tilini o‘rganishda foydali bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: ko‘plik kategoriyasi, o‘zbek tili, ingliz tili, grammatik qo‘shimcha, plural shakl, qiyosiy tahlil.

Аннотация. В статье анализируются грамматические особенности множественного числа в узбекском и английском языках. В узбекском языке множественное число в основном выражается с помощью «-lar / -ler», а в английском — с помощью «-s / -es» и неправильных форм. Также рассматривается усиление значения множественного числа с помощью чисел и слов, обозначающих

количество. Статья выявляет сходства и различия множественного числа и полезна в лингвистике и изучении иностранных языков.

Ключевые слова: множественное число, узбекский язык, английский язык, грамматический суффикс, форма множественного числа, сравнительный анализ.

Abstract. This article analyzes the grammatical features of the plural in Uzbek and English. In Uzbek, the plural is primarily expressed with "-lar / -ler," while in English, it is expressed with "-s / -es" and irregular forms. The strengthening of the plural with numbers and words denoting quantity is also considered. The article identifies similarities and differences in the plural and is useful in linguistics and foreign language study.

Keywords: plural, Uzbek, English, grammatical suffix, plural form, comparative analysis.

Kirish. Tilshunoslikda son kategoriyasi muhim grammatik vositalardan biri bo‘lib, predmet va shaxslarning birlik yoki ko‘plikda ekanligini ifodalashga xizmat qiladi. Tilning son kategoriyasi nafaqat nutqdagi aniq miqdorni belgilashga yordam beradi, balki so‘zlarning sintaktik va semantik munosabatlarini ham tartibga soladi. Ko‘plik kategoriyasi esa bir nechta predmet yoki shaxslar mavjudligini bildiradi va har bir tilda o‘ziga xos shakllar va qoidalar bilan ifodalanadi. O‘zbek tili agglutinativ til bo‘lib, grammatik ma’nolarni ko‘pincha qo‘shimchalar orqali ifodalaydi. Shu sababli, ko‘plik kategoriyasi o‘zbek tilida asosan “-lar / -ler” qo‘shimchasi yordamida hosil qilinadi. Bu qo‘shimcha otlarning oxiriga qo‘shilib, predmet yoki shaxslarning ko‘pligini bildiradi. Shuningdek, ko‘plik ma’nosi ba’zan sonlar, miqdor bildiruvchi so‘zlar yoki takrorlash orqali ham ifodalanadi.

Ingliz tili esa fleksiv til bo‘lib, ko‘plikni asosan otlarning shakllarini o‘zgartirish orqali bildiradi. Ko‘plikning eng ko‘p ishlatiladigan shakllari “-s” va “-es” qo‘shimchalari bo‘lsa, ayrim otlar notekis (irregular) shaklga ega bo‘lib, ular butunlay o‘zgaradi. Ingliz tilida ko‘plik ma’nosi ba’zan sonlar va miqdor bildiruvchi so‘zlar orqali mustahkamlanadi. Bundan tashqari, ba’zi otlar faqat birlik yoki faqat ko‘plik shaklida ishlatiladi, bu esa tilning o‘ziga xos xususiyati hisoblanadi. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida ko‘plik kategoriyasining shakllanishi, grammatik xususiyatlari va semantik vazifalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida har ikki tilda ko‘plikni ifodalashning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanib, ularning tilshunoslik va chet tili o‘rganish jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Shu bilan birga, maqola o‘quvchilar va ilmiy tadqiqotchilar uchun til qiyosiy tahlilini amalga oshirishga qulay nazariy asos yaratadi.

O‘zbek tilida ko‘plik kategoriyasi. O‘zbek tilida ko‘plik kategoriyasi grammatik jihatdan otlarning bir nechta predmet yoki shaxslarni ifodalashini bildiradi. Til agglutinatив bo‘lgani sababli, ko‘plik ma‘nosi asosan qo‘shimchalar yordamida hosil qilinadi. Asosiy ko‘plik qo‘shimchalari: -lar va -ler bo‘lib, ularning ishlatilishi so‘zning unli tovushlariga bog‘liq:

unli tovushga moslashuv asosida:

uy → uylar kitob → kitoblar daryo → daryolar qo‘shimcha hurmat yoki umumlashtirish ma‘nosini berishi mumkin:

ota → otalar (bu yerda “otalar” bir nechta ota emas, balki ota avlodini bildiradi)

ustoz → ustozlar (hurmat ma‘nosi bilan ishlatiladi)

Ko‘plikni ifodalashning qo‘shimcha usullari

O‘zbek tilida ko‘plik faqat “-lar / -ler” qo‘shimchasi orqali emas, balki sonlar, miqdor bildiruvchi so‘zlar va takrorlash orqali ham ifodalanadi:

ikki kitob, uch bola, besh mushuk

ko‘p odam, bir nechta daraxt

turli xil gullar, turli rangdagi kiyimlar

Ba‘zan ko‘plik qo‘shimchasi ishlatilmasa ham, gap mazmunidan ko‘plik anglashiladi:

Odam ko‘p yig‘ildi.

Mevalar juda shirin ekan.

Ko‘plik va sintaktik bog‘lanish

O‘zbek tilida ko‘plik qo‘shimchasi faqat otlarga emas, ba‘zan sifat va olmoshlarga ham ta‘sir qiladi:

katta uylar → “katta” sifati ham ko‘plikka moslashadi

mening kitoblarim → egalik olmoshi ko‘plikka moslashadi

Shu bilan birga, o‘zbek tilida ko‘plik qo‘shimchasi ishlatilganda, fe‘l va predikat bilan son kelishigi ham muhimdir. Masalan:

Bolalar o‘ynashmoqda. (fe‘l “o‘ynashmoqda” ko‘plikka moslashgan)

Kitoblar stol ustida turibdi. (fe‘l birikmasi ko‘plikka mos keladi)

Ko‘plikning semantik xususiyati

O‘zbek tilida ko‘plik qo‘shimchasi ba‘zan umumlashtirish, hurmat yoki abstrakt ma‘noni ham bildiradi:

Otalar so‘zi → ota avlodi yoki ajdodlar

Kitoblar → adabiy asarlar umumi

Ustozlar → hurmat ma‘nosida bir guruh o‘qituvchilar

Shuningdek, ko‘plik qo‘shimchasi ishlatilmagan holatda ham kontekst orqali ko‘plik ma‘nosi anglanadi, bu o‘zbek tilining fleksibil va kontekstga bog‘liq xususiyatidir.

Ingiliz tilida ko‘plik kategoriyasi

Ingliz tilida ko‘plik kategoriyasi asosan otlarning shaklini o‘zgartirish orqali ifodalanadi. Bu yerda asosiy vositalar:

Oddiy qo‘shimchalar: -s, -es

Notekis (irregular) shakllar: man → men, woman → women, child → children

Faqat birlik yoki faqat ko‘plik shaklida ishlatiladigan otlar: news (faqat birlik), scissors (faqat ko‘plik)

Sonlar va miqdor bildiruvchi so‘zlar bilan ko‘plik mustahkamlanadi: many books, several students

Ingliz tilida ko‘plik shakllarining jadvali

Kategoriya	Misollar	Izoh
Oddiy qo‘shimchalar	book → books	Ko‘p predmetni ifodalash uchun -s qo‘shimchasi ishlatiladi
	box → boxes	Ot -s bilan tugamasa, -es qo‘shimchasi qo‘shiladi
Notekis (irregular) shakllar	man → men	Ot shakli o‘zgaradi, qo‘shimcha bilan hosil qilinmaydi
	woman → women	Ot shakli o‘zgaradi
	child → children	Maxsus ko‘plik shakli mavjud
	foot → feet	Fonetika va imlo o‘zgaradi
Faqat birlik shaklda ishlovchi otlar	news	Faqat birlik sifatida ishlatiladi, ko‘plik ma‘nosi yo‘q
Faqat ko‘plik shaklda ishlovchi otlar	scissors, trousers	Har doim ko‘plik shaklida qo‘llanadi, birlik shakli ishlatilmaydi
Son va miqdor bilan mustahkamlangan ko‘plik	many books, several students	Ko‘plikni aniqlash uchun son va miqdor bildiruvchi so‘zlar ishlatiladi

O‘zbek va ingliz tillarida ko‘plik kategoriyasining o‘xshash va farqli jihatlari

O‘zbek va ingliz tillari turli til oilalariga mansub bo‘lishiga qaramay, ko‘plik kategoriyasini ifodalashda ham ba’zi umumiy jihatlar va muayyan farqlar mavjud. Ularni quyidagicha tahlil qilish mumkin.

Ko‘plik ma’nosi otlarga taalluqli:

Har ikkala tilda ko‘plik kategoriyasi asosan otlar orqali ifodalanadi. Masalan:

O‘zbek: kitob → kitoblar

Ingliz: book → books

Son va miqdor bildiruvchi so‘zlar yordamida mustahkamlash:

Ko‘plik ma’nosi son yoki miqdor ko‘rsatgichlari orqali aniqroq ifodalanadi.

O‘zbek: ikki bola, ko‘p daraxt

Ingliz: two children, many trees

Ba’zi hollarda kontekst orqali ko‘plik ma’nosi anglashiladi:

Har ikkala tilda ham ko‘plik qo‘shimchasi ishlatilmagan holatlarda gap mazmunidan ko‘plik tushuniladi.

O‘zbek: Odam ko‘p yig‘ildi.

Ingliz: People gathered.

Farqli jihatlari

Jihat	O‘zbek tili	Ingliz tili
Ko‘plik hosil qilish usuli	Asosan qo‘shimcha: -lar / -ler	Oddiy qo‘shimchalar: -s / -es , notekis shakllar
Shaklning murakkabligi	Ko‘plik qo‘shimchasi nisbatan sodda, barqaror	Ko‘plik shakllari murakkab, ko‘plab istisnolar mavjud
Hurmat va umumlashtirish ma’nosi	Ko‘plik qo‘shimchasi ba’zan hurmat yoki umumlashtirish ma’nosini bildiradi	Bunday semantik vazifa kamroq uchraydi
Fleksiyaga ta’siri	Ko‘plik qo‘shimchasi fe’l va predikat bilan kelishadi	Fe’l ko‘pincha faqat 3-shaxs birlikda “-s” qo‘shimchasi bilan o‘zgaradi, ko‘plikka to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qilmaydi
Maxsus shakllar	Ko‘plik hosil qilish qoida bo‘yicha barqaror	Notekis otlar (man → men, child → children) ko‘plik hosil qiladi

O‘zbek va ingliz tillarida ko‘plik kategoriyasi grammatik jihatdan predmet yoki shaxslarning ko‘pligini ifodalashga xizmat qiladi. Har ikkala tilda ko‘plik asosan otlar orqali hosil qilinadi va sonlar yoki miqdor so‘zlari yordamida mustahkamlanadi. Shu bilan birga, ular orasida farqlar ham mavjud: o‘zbek tilida ko‘plik hosil qilish qoidasi sodda va barqaror bo‘lsa, ingliz tilida ko‘plik shakllari murakkab va istisnolarga boy. Bundan tashqari, o‘zbek tilida ko‘plik qo‘shimchasi ba‘zan semantik ma‘noni kengaytiradi, ingliz tilida esa bu xususiyat kamroq uchraydi. Ushbu qiyosiy tahlil tilshunoslik tadqiqotlari va chet tilini o‘rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. O‘zbek va ingliz tillarida ko‘plik kategoriyasi tilning muhim grammatik vositasi bo‘lib, predmet yoki shaxslarning ko‘pligini ifodalashga xizmat qiladi. O‘zbek tilida ko‘plik asosan “-lar / -ler” qo‘shimchasi orqali hosil qilinadi va ba‘zan hurmat yoki umumlashtirish ma‘nosini ham bildiradi. Ingliz tilida esa ko‘plik shakllari “-s / -es” qo‘shimchalari, shuningdek notekis (irregular) shakllar orqali hosil qilinadi. Har ikkala tilda ko‘plik ma‘nosi sonlar va miqdor bildiruvchi so‘zlar yordamida mustahkamlanadi, va ba‘zan kontekst orqali ham anglashiladi. Shu bilan birga, ingliz tilida ko‘plik shakllari ko‘proq istisnolarga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida ko‘plik hosil qilish qoidasi nisbatan sodda va barqarordir.

Shu qiyosiy tahlil ko‘plik kategoriyasining grammatik va semantik xususiyatlarini yanada yaxshiroq tushunishga, hamda tilshunoslik va chet tillarini o‘rganish jarayonida samarali qo‘llashga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbek tili grammatikasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2010, 320 b.
2. A. G‘ulomov. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Akademnashr, 2015, 278 b.
3. Raymond Murphy. English Grammar in Use. 5th Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, 396 b.
4. Quirk R., Greenbaum S. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985, 1779 b.
5. Swan M. Practical English Usage. 4th Edition. Oxford: Oxford University Press, 2016, 787 b.
6. Huddleston R., Pullum G.K. The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 1869 b.
7. Sobirov N., Axmedov S. Tilshunoslik asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 245 b.